

I

De eerste keer dat ik hem zie is hij bezig de weg over te steken. Mijn blik wordt als eerste gevangen door zijn omlaag gerichte hoofd, dat zich nauwelijks draait ook al steekt hij een druk kruispunt over, gevolgd door het broodmagere lijf dat de lange spillebenen met zich mee slepen. Door de middenscheiding oogt zijn haar als de vleugels van een kraai, en hij drukt een stapel boeken tegen zijn borstkas; zijn andere hand zwaait soms iets naar achteren, soms naar opzij, dan weer duwt hij hem in zijn broekzak om zijn vrij strakke, donkerrode fluwelen jeans op te trekken.

Ik zit in de schaduw op een terras bij een koffiehuis en hij komt mijn kant op met de zon in zijn nek, een volwassen man in het lichaam van een tienerjongen, en al snel zie ik hem even van heel dichtbij; ik kan het trillen van zijn ogen zien terwijl hij langs mij loopt, de spullen in zijn broekzakken, de delicate nekhaartjes en de geschoren armen, en dan komt hij het terras van hetzelfde sombere koffiehuis op, hij blijft even staan bij het tafeltje aan het andere eind, mijn sigaret is helemaal opgebrand, en hij oogt verward, alsof hij weet dat iemand hem observeert. Hij begint met heel zijn lichaam te gapen, een gaap die al snel als een delicate ademtocht in de schuchterste vuist verdwijnt die ik ooit heb gezien, de handpalm die voor de

mond is geheven opent zich in de richting van de straat, traag als een ontlukende bloem, en dan pas legt hij de boeken op tafel en gaat hij zitten.

Het is begin april, en ik kan mijn ogen niet van hem afhouden. Hij oogt schichtig en verdwaald, alsof hij een nare droom beleeft die waarheid is geworden, alsof hij zich aan een ander tempo en andere wetten houdt dan iedereen om hem heen, en zijn houdingen en gebaren – de manier waarop hij voorzichtig zijn boeken openslaat, alsof hij bang is hun omslag te beschadigen, waarop hij de pen die hij uit zijn zak heeft gepakt vasthoudt als de scherf van een kristallen glas, waarop hij steeds op zijn slapen drukt en zijn ogen sluit als om een geconcentreerde indruk te wekken, al vermoed ik dat hij alleen maar probeert zichzelf ervan te weerhouden in het rond te kijken – hebben iets naakts en ongetemds; iets onverklaarbaars maar tegelijkertijd veelzeggends.

Ik kom overeind en loop op hem af, ik weet niet waar ik de moed vandaan haal, waarom het onvermijdelijk voelt nader met hem kennis te maken.

‘Zdravo,’ zeg ik in het Servisch.

‘Hoi,’ herhaalt hij op heldere toon, een toon die bijna aan de stem van mijn vrouw doet denken, zijn blik gericht op een opengeslagen boek waarvan de tekst zo klein en compact is gezet dat ik niet kan zien om welke taal het gaat.

‘Mag ik hier gaan zitten?’ vraag ik terwijl ik een stoel onder het tafeltje vandaan trek.

‘Natuurlijk,’ antwoordt hij; hij werpt een blik om zich heen, knikt dan naar de stoel en kijkt me in de ogen, en ik word gewaar hoe gigantisch, wonderbaarlijk mooi hij is, zijn irissen zijn als de hemel die zich opmaakt voor een storm en zijn keurige stoppelbaardje versmelt met zijn roodbruine, goed verzorgde haren, zijn rug is lang als van een paard en zijn gezicht symmetrisch en vriendelijk, en dan ineens weet ik niet meer

hoeveel tijd er is verstreken sinds hij antwoord gaf, hoelang ik naar hem heb staan staren en hij naar mij, als een vriend van wie je tientallen jaren gescheiden bent geweest.

‘Ik heet Arsim,’ zeg ik terwijl ik hem mijn hand toesteek.

‘Miloš,’ reageert hij terwijl hij die met koude, benige vingers vastpakt.

‘Aangenaam kennis te maken,’ zegt hij, en ik laat mijn greep verslappen en vloeï de oude en bedroefde ogen binnen waar zware, gerimpelde oogleden op rusten.

Het daaropvolgende uur verstrijkt huiselijker dan welk ander uur ook in mijn leven tot nu toe. We bestellen nog een rondje koffie, we dempen onze stemmen, en wanneer ik zijn Engelstalige boeken gewaarword, veranderen we van taal. Dat voelt logisch: wanneer we Engels spreken zijn we niet langer Albanees en Serviër maar los van hier, pagina’s die uit een roman zijn gescheurd.

Ik kom erachter dat hij een jaar ouder is dan ik, vijftwintig; dat hij geneeskunde studeert aan de universiteit van Pristina en zich waarschijnlijk wil toeleggen op chirurgie; dat hij uit het stadje Kuršumlija aan de andere kant van de grens komt, dertig kilometer ten noordoosten van mijn geboortestad Podujevë, dat weer dertig kilometer ten noordoosten van Pristina ligt; dat hij behalve zijn moedertaal en Engels vloeiend Duits spreekt, en ook een beetje Albanees.

Ook ik vertel heel gewone dingen over mezelf, dingen die je bij een kennismaking vertelt, ik noem mijn leeftijd en mijn geboortestad, vertel dat ik door mijn vader, een leraar Engels, geïnteresseerd raakte in vreemde talen en dat ik hoop ooit literatuurdocent te worden, of corrector bij een of andere krant, en terwijl ik spreek voel ik zijn blik op mijn wang plakken, voel ik hoe hij ook mijn kleinste bewegingen observeert, de rug gebogen en het hoofd achterover, hoe hij geconcentreerd luistert, alsof hij alles wat ik zeg uit het hoofd probeert te leren.

Ik zeg dat ik zelf ook aan de universiteit studeer, literatuur, geschiedenis en Engels, of nou ja, dat deed ik ooit, ik weet het niet, het voelt gênant om dat te vertellen, want de universiteit waaraan ik me jaren geleden heb ingeschreven is niet meer dezelfde als die waaraan hij studeert, waaraan we min of meer tegelijkertijd aan onze studies begonnen.

Wanneer we de koffie ophebben kijken we een tijdje naar elkaar, en dat voelt juist en werkelijk, alles wat Pristina niet is, de troepen met hun aanvalsgeweren die tot in de straten zijn doorgedrongen, de colonnes tanks en militaire voertuigen die eruitzien alsof ze vanuit de ruimte zijn neergedaald.

Hij glimlacht en ook ik glimlach, hoe we er op dat moment uitzien voor de buitenwereld laat me koud, en hem eveneens, want het was de bedoeling dat wij elkaar zouden ontmoeten, dat is wat ik denk, en hij misschien ook, er is een reden dat we elkaar bij dit koffiehuis tegenkwamen.

Op een gegeven moment vraagt hij de ober om de rekening, hij betaalt ook mijn koffie en zegt dat hij een bezoek aan de bibliotheek moet brengen voordat hij naar zijn volgende college gaat.

‘Heb je misschien zin om mee te gaan?’ vraagt hij.

Ik heb niets te zoeken in de bibliotheek, maar ik zeg dat ik me zeker weten bij hem voeg, en zo wandelen we een stukje; we steken de straat over en komen aan bij de campus, we lopen het gazon op, met de vlekkerige grijze en aangevreten tegelpaden waar de jaren hele stukken uit hebben gebeten, we bestijgen de trap naar de ingang van het gebouw, dat eruitziet alsof het in een visnet is gewikkeld, en stappen de grote, door licht geopende aula binnen als was het de ontstoken muil van een oeroud monster. De vloeren bestaan uit plechtige mozaïeken, en aan de muren hangen ronde rozetten van metaal die eruitzien als opletten blikken, als de ogen van goden.

Hij loopt iets voor mij uit, en ineens grijp ik hem bij de

schouder, als een gek, midden in de entreehal van de bibliotheek, gewoon zo, totaal tegen mijn natuur in, zonder na te denken, te midden van de mensenmassa die naar buiten stroomt, in het hart van de plakkerig warm wordende middag grijp ik hem daadwerkelijk vast, en hij blijft staan, en het duurt even voordat hij zijn hoofd draait, eerst naar mijn hand op zijn schouder kijkt, naar mijn vingertoppen die op de boog van zijn sleutelbeen rusten, en dan naar mij, en gedurende dat ene korte moment ben ik een totaal andere man – zo levend, gaat het door me heen, zo levend ben ik nog nooit geweest.

Hij is Serviër en ik ben Albanees, en daarom zouden we vijanden moeten zijn, maar nu, terwijl we elkaar aanraken, bestaat er tussen ons niets dat voor de ander vreemd of ongevoel is, en ik heb het onwankelbare gevoel dat wij tweeën, dat wij niet zo zijn als de anderen, en dat gevoel is zo sterk, zo ondoordringbaar duidelijk dat het als een aan mij gericht boodschap van bovenaf is; en we doen alsof we niet merken dat velen met rollende ogen naar ons kijken of ons vragen aan de kant te gaan, dat velen doen alsof ze moeten lachen terwijl ze langs ons lopen, misschien om het feit dat we er niet in slagen woorden te vormen, voor hen noch voor elkaar.

Want wanneer hij ten slotte vraagt of ik tijd heb hem volgende week opnieuw te ontmoeten, rond de middag bij hetzelfde koffiehuis, en zijn gezicht in een voorzichtige glimlach laat glijden die hij onmiddellijk probeert te onderdrukken, alsof het een ongepast lachsalvo betreft, en die ik met mijn eigen glimlach beantwoord en met de woorden *tot volgende week, bij hetzelfde koffiehuis*, voel ik hoe mijn leven zich in tweeën splitst, in het leven vóór hem en het leven na hem, hoe mijn leven tot nu toe ineens een onbeduidend detail in mijn nieuwe leven is, hoe het verstrijkt als een in de gauwigheid verzonnen leugentje om bestwil.

Het is begin april en ik wil deze man zo onmiskenbaar en

eenduidig dat hij de hele rest van de dag aanwezig is in mijn gebeden, waarin ik god ongegeneerd vraag of ik hem voor mezelf mag hebben.

Diezelfde avond zet mijn vrouw me bonensoep, gebakken paprika's in roomsaus, feta, tomaten, komkommer en *ajvar* voor. Terwijl ik zit te eten neemt ze tegenover mij plaats, en ze oogt bezorgd, alsof ze haar adem inhoudt of zich in ongemakkelijk gezelschap bevindt.

Ik ben jong met haar getrouwd, een jaar of vier geleden aan het begin van de zomer, nog maar twintig jaar oud, als enig kind van mijn ouders, op aandringen van mijn vader – die later aan een leverziekte bezweek – omdat ze een uitzonderlijke vrouw is, zwijgzaam en onderdanig, ongeschoold maar desondanks intelligent, bedreven met haar handen, welgemanierd en afkomstig uit een gerespecteerde familie, zo werd mij beloofd; een deugdelijker vrouw, voortreffelijker moeder dan Ajshe zou me niet geboden worden.

En dus zei ik, op verzoek van mijn vader, die hoge verwachtingen van mij had, dat ik Ajshe zonder meer tot vrouw zou nemen als haar vader mij beloofde dat ze de woorden die over haar waren gesproken waarmaakte. Toen ik haar vader ervan verzekerde dat ook ik eerzaam en betrouwbaar was, toen ik aangaf dat ik nooit in vuisten heb geloofd, dat ik nooit zou kunnen vreemdgaan, dat ik nooit ook maar één dinar zou verkokken en dat de fles geen bedreiging voor mij vormde, omdat ik – precies zoals mijn vader – grote waarde hecht aan scholing, en dat ik bezig was me in te schrijven op de universiteit, mocht ik haar tot mijn vrouw nemen.

We trouwden om de simpele reden dat een mens beter zijn leven met iemand kan delen dan alleen te zijn, dat een man een vrouw aan zijn zijde hoort te hebben, en een vrouw een

man aan haar zijde, dat een man, vooral een man als ik, zich moet voortplanten en zijn familielijn moet voortzetten, dat is belangrijk, dat hij in ieder geval één zoon heeft om huis, land en geld aan na te laten.

We hadden een traditionele bruiloft, ze bereidde zich wekenlang voor, werkte aan de uitzet en nam afscheid van de mensen uit haar vorige leven, en ik was er klaar voor plaats voor haar te maken en hoopte dat ze het goed zou kunnen vinden met mijn ouders. Het zou vreselijk zijn geweest als Ajshe alsnog een stijfkop was gebleken, niet in staat instructies te volgen, of als mijn moeder zou gaan dwarsliggen en haar neus zou ophalen voor de manier waarop de nieuwkomer het huishouden bestierde.

Vervolgens werd ze naar me toe gebracht. Op onze trouwdag was ze geweldig mooi en stil als een wandkleed, doofstom bijna, precies zoals het hoort; haar trouwjurk met de gouden borduursels oogde als gevouwen zijdepapier waar glitters overheen zijn gestrooid, en toen ik tijdens onze huwelijksnacht voor het eerst met haar sliep ademde ze slechts een paar keer iets zwaarder, ook al vloeide er bloed uit haar, ook al kon ik zien hoezeer het haar pijn deed.

Nadat we die avond ieder afzonderlijk onder de douche waren geweest, zei ik tegen Ajshe dat ze ronduit verpletterend oogde tijdens ons huwelijksfeest, dat ik van mijn leven geen mooiere vrouw had gezien en dat ik blij was met onze echtvereniging, en ook zij zei dat ze gelukkig en trots was dat uitgerend ik haar man en de vader van onze toekomstige kinderen was, en al snel vielen we in slaap; ik viel weg in een rusteloze droom en zij was afgemat door de pijn.

‘Ik beloof voor je te zorgen, je rechterhand te zijn, je steen,’ sprak Ajshe de volgende ochtend als betrof het een hymne; ze deed de hartvormige oorbellen in die ze van me had gekregen, en in haar woorden klonk geen enkele bezorgdheid over de

toekomst door en geen spoor van de pijn van de voorgaande avond.

Mijn vader overleed twee maanden na onze bruiloft. Hij was al lange tijd ziek en de laatste weken van zijn leven heel zwak, maar zijn dood was goed, want het was hem nog gegund mij samen met een vrouw als Ajshe te zien.

Tot mijn opluchting is Ajshe precies zoals mij was beloofd. Ze is geduldig en begripvol, de ruimhartigste vrouw die ik ken. Ze luistert en bemoedigt en heeft mij noch mijn ouders ooit tegengesproken, en toen ik haar vertelde dat ik op een dag een boek wil schrijven dat in het verleden speelt, een verhaal over de oorlog, wellicht over de vernedering die de Albanezen eeuwenlang hebben moeten ondergaan, de adembenemendste liefdesgeschiedenis ooit geschreven, zei ze: ‘Wat voor mensen moeten boeken schrijven als mannen als jij het niet doen? Zeg het maar als ik iets voor je kan betekenen, als ik je ergens mee kan helpen.’

Ze is trots op mij alsof ik de personificatie van mijn droom al ben, een schrijver wiens woorden op de bladzijden van boeken en tijdschriften zijn vereeuwigd. Ze zegt dit soort dingen zonder te beseffen hoeveel tijd en inspanning dergelijk werk vraagt.

Toen mijn moeder twee jaar geleden kanker kreeg, ontfermde Ajshe zich over haar: ze waste en wisselde haar kleren, voedde haar, hield haar gezelschap en luisterde, en ze slaagde erin heerlijke maaltijden te bereiden, de ene nog smakelijker dan de andere, hoewel er weinig geld was, aangezien ik naast mijn studie alleen af en toe werkte, als ober in een restaurant in Pristina.

Na het overlijden van mijn moeder verkocht ik mijn huis aan een familielid, en ik kocht een appartement in de buurt van het centrum van Pristina, zodat ik dichterbij de universiteit zou wonen, afstand zou kunnen doen van mijn auto en de reistijd zou kunnen bekorten. Ik wilde ook weg uit de om-

geving waar mijn familie woonde, want het alledaagse plattelandsleven waarin men elkaar bespiedt en achter elkaars rug om praat, heeft nooit bij mijn karakter gepast.

Ons grote en in zeer goede staat verkerende huis met twee verdiepingen werd ingewisseld voor een bouwvallige tweekamerflat in Ulpiana. Daar is Ajshe gedwongen muisstil te zijn wanneer ik studeer of schrijf of slaap. Hoewel het haar droom is in een groot huis te wonen, kinderen groot te brengen in een rustige omgeving, in de tuin en op het veld te werken en dieren te houden, heeft ze nog nooit geprotesteerd. Waar ik ook heen ga, zij komt mee.

Soms sta ik erbij stil hoe fortuinlijk ik ben met een vrouw als zij, een vrouw met zo'n karakter, vooral wanneer ik de verhalen hoor van mijn kennissen over hun echtgenotes, verhalen over vrouwen die de huisvrede breken door met hun schoonouders te ruziën, die hun echtgenoot te schande maken door hem telkens tegen te spreken, of die hun taak als huishoudster en opvoedster verwaarlozen.

Anderzijds denk ik soms dat ik haar niet verdien – bijvoorbeeld wanneer we de liefde bedrijven, wanneer ze aan me ziet hoezeer ik dan haast maak, hoe ik een zaadlozing veins terwijl er geen druppel uit mij vloeit en hoe ik het vermijd haar aan te raken en door haar te worden aangeraakt – en ik verzink in verdriet want ik besef dat ze veel te goed is voor mij, te goed om samen met mij dit leven te leven.

Het ergste is nog dat ik weet dat Ajshe het nooit zou durven te zeggen als ze in strijd met mijn beslissingen zou willen leven. Of nee, nog erger is het waarschijnlijk dat respect voor elkaar in een wedstrijd tussen ons beiden is uitgemond, een wedstrijd die ik steeds weer verlies.

De genegenheid die ze over me heen regent en de ontroerende liefde die ik van haar krijg – ik vraag me vaak af of ik die ooit zal kunnen beantwoorden.

Wanneer we die avond tegenover elkaar aan de keukentafel zitten, spreekt Ajshe mijn naam uit zoals ze dat nog niet eerder heeft gedaan. Haar stem klinkt zo zacht en broos dat ik bijna weet wat ze wil gaan zeggen, en ook zij weet dat ik bang ben voor de woorden die gaan volgen.

‘Ik ben zwanger,’ zegt ze dan; ze slaat haar ogen neer, richt haar blik dan weer op mij, kijkt opnieuw omlaag en vouwt haar handen voor zich op tafel.

‘Weet je het zeker?’ vraag ik terwijl ik mijn lepel neerleg.

Waarom moet het kind uitgerekend nu komen, vraag ik me in gedachten af, waarom kon dat niet eerder, in de jaren dat we er de ruimte voor hadden, de jaren waarvan we zeiden dat die geschikt waren voor de geboorte van ons eerste kind.

‘Ja,’ zegt ze langzaam. ‘Ik kon het je niet eerder vertellen, ik weet het zelf ook nog maar pas met zekerheid. Ik ben vandaag bij de dokter geweest, het spijt me dat ik dat zonder jouw medeweten heb gedaan maar ik moest erachter komen waarom mijn buik zo onrustig was de afgelopen tijd, en mij werd verteld dat de zwangerschap al vrij ver gevorderd is hoewel ik normaal ongesteld ben geweest, en dat het kind al in juli wordt geboren.’

We zitten lange tijd zwijgend naar elkaar te staren; ieder willekeurig geluid of gebaar voelt ongepast. Ze ontwijkt in eerste instantie mijn ogen en laat haar blik over de serveerschalen en de muren glijden, en uit het raam, ze kijkt naar alles behalve naar mij. En dan gebeurt er iets, ik kan niet verklaren wat er binnen in mij plaatsvindt maar ik sta op alsof ik overeind wordt getrokken en zet een paar stappen in Ajshe's richting, die een gevoelloze, wildvreemde persoon voor me lijkt te zijn.

Dan sla ik haar, voor het eerst van mijn leven; met de rug van mijn hand op haar gezicht, zo hard als mijn hand het toelaat.

Door de kracht van mijn klap zwiept haar hoofd heen en

weer als een boksbal en ze stoot een klaaglijk gejam uit, en wanneer ze zich vervolgens met gesloten ogen bij me verontschuldigt, leer ik dat geweld altijd uitnodigt tot meer geweld.

We slapen die nacht in verschillende kamers. Wanneer ik ga liggen vraag ik me af of dit mogelijk de beste en de slechtste dag van ons leven is.

De week daarop zie ik hem weer. Het is een nevelige ochtend geweest; dat wat er van de winter resteert probeert traag te verrijzen, als een schildpad die op zijn rug is gerold, probeert de gedaante van het voorjaar aan te nemen. In de stad is iedere dag geladener en ominieuzer dan de voorgaande, en de mensen worden steeds onrustiger; zelfs de gebouwen lijken op scherp te staan.

Hij zit aan hetzelfde tafeltje in dezelfde ongemakkelijk ogende houding; hij heeft een kop koffie, twee kleine appels en een pakje sap voor zich staan. Ik loop vastberaden op hem af, naar de andere kant van het tafeltje, en wanneer hij mij heeft opgemerkt pakt hij een van de appels en neemt er een hap uit.

‘Hoi,’ zeg ik terwijl ik ga zitten.

‘Hoi,’ reageert hij; hij glimlacht en legt de appel op tafel.

Ik bestel een macchiato, steek een sigaret op en begin onder de tafel met mijn benen te zwaaien terwijl hij luidruchtig op de appel kauwt.

‘Hoe gaat het?’ vraagt hij wanneer de ober mijn koffie heeft gebracht.

‘Goed. En met jou?’ zeg ik even later, en ik merk dat ik naar zijn mond zit te staren.

‘Goed,’ antwoordt hij, en hij likt over zijn onderlip.

We zwijgen even, maar de stilte is niet ongemakkelijk. Ik prent me de manier in waarop hij tegen de rugleuning van de stoel leunt, zijn pezige armen, hoe hij zijn lichaam houdt wan-

neer hij zijn benen over elkaar slaat, zijn hoge jukbeenderen en de huid van zijn hals die als droog brood is, de kleine, vrij ronde heupen als die van een jong meisje, hoe nauwgezet en voorzichtig hij spreekt, alsof hij over iedere lettergreep zorgvuldig nadenkt, hoe wit zijn tanden zijn en hoe gegroefd de glimlach die zich over zijn hoekige gezicht verspreidt, als de buik van iemand die zit.

Ik begin te babbelen over alles wat me te binnen schiet, over mijn tekort aan slaap en het boek dat ik momenteel lees, over hoe onrendabel het is, en voor alle partijen schadelijk, dat de Servische regering de Albanese docenten en studenten van de universiteit heeft verdreven, over mijn bijbaantje in een restaurant waarvan de eigenaar Serviër is, niet ver van hier, over klanten die één kop koffie bestellen en dan urenlang hun tafeltje bezet houden, over hoe teleurgesteld ik ben in president Rugova en in het feit dat hij dag in, dag uit dezelfde dingen herhaalt, de Albanezen vraagt te volharden, gewoon te volharden, over de lessen die ik momenteel her en der volg, bij Albanezen thuis, in lege magazijnen en bedrijfsruimtes en kelders, en over hoe vernederend dat voelt, en hij glimlacht me meelevend toe, alsof we elkaar al heel lang kennen, en terwijl hij nader verhaalt over zijn studie aan de faculteit geneeskunde, over zijn kleine eenkamerflatje op een paar huizenblokken afstand van de campus, over zijn eigen zomerbaantjes, ook in restaurants, laat hij zijn ogen ongehinderd over mijn lichaam zwerven – hij kijkt naar mijn handen en mijn schouders, mijn hals en mijn borstkas, mijn flanken, hij kijkt naar mijn lippen en mijn voorhoofd, op dezelfde manier als waarop ik naar alles van hem kijk, waardoor ieder moment waarop we elkaar niet aanraken een gestolen moment lijkt.

‘Wil je gaan?’ zegt hij op een gegeven moment.

‘Ja,’ antwoord ik onmiddellijk, gretig als een uitgehongerd dier.